

Doris

Nr 22 2012

FRÅN HARRY MARTINSON-SÄLLSKAPET

Aniara på tyskt teckenspråk:

Premiär 10 november

Den 10/11 hade Deutsche Gehörloses Theater (DGT) premiär i München för Aniara på tyskt teckenspråk. Under ett års tid far man på turné och visar pjäsen i 13 andra städer i Tyskland. Regissören Juho Saarinen, själv döv, berättar via webcam att repetitionerna har gått bra och att skådespelarna är motiverade och gillar pjäsen starkt. Veckorna före premiären har man repeterat varje dag.

Juho, som kommer från Finland, behärskar tyskt teckenspråk, men inte tyska i skriftlig form. Juho har fått hjälp av en hörselskadad kvinna, som har översatt replikerna från tyskt teckenspråk till tyska. Juho har tecknat replikerna för henne och med stöd av Aniara i bokform har hon gjort en översättning som också kommer att höras under föreställningarna.

Ofta brukar man ha en teckenspråkstolk som sitter i mörkret vid sidan av scenen och läser replikerna i mikrofon. Juho provar ett annat sätt. De två tolkarna som engagerats, en

man och en kvinna, är med på scenen, iklädda scenkostymer, och följer rollfigurerna som ett slags talande dubbelgångare. För en hörande icke-teckenspråkskundig i publiken torde denna lösning ge en mera omedelbar teaterupplevelse än om tolken är osynlig och läser ur pappren.

Den teckenspråkiga versionen av Aniara är två timmar lång, har sju roller och innehåller dialog, dans och även monologer i diktform. Man kommer också att ha en musiker som spelar trumma, för att skapa en ljudvärld. Döva kan också uppfatta trumslag i form av vibrationer.

– Hur slutar pjäsen i din version? frågar jag.

– Alla ligger döda och den enda ännu levande är Mimaroben, som försluter resterna av Mimans minne i en rörlig behållare. Så slutar pjäsen, säger Juho.

– Och hur tecknar ni Mima på teckenspråk?

Juho ritar med båda pekfingerarna till vänster på bröstet: Ett hjärta.

Hannele Rabb

Omslagsbilden

Ringaren

I blålockstider
kan man se
den blyge och svartklädde Ringaren
en liten skalbagge av trettisjunde familjen, vivel-ätten.
Han ses ofta sitta på det glatta ringarrepet
där detta leder ner i klockans stängel.

Hans namn är Miarus.
Man kan hälsa på honom med luppen och då nickar han
men börjar inte ringa förrän man lämnat ängen,
men då ringer han mångenstädes,
överallt där ängar kan ha klockor.

Någon säger att om det stora
börjar redan i det lilla
skall han ringa till världsdöd
på en förgiftad äng.

(Ur *Dikter om ljus och mörker*, 1971)

För drömmaren och visionären Martinson föll det sig helt naturligt att klockor ringer. Och precis som kyrkornas malm kan de behöva en ringare för att de ska ljuda. När Martinson beskriver en blomsteräng tar han ofta insekterna till hjälp. Och där finns den lille skalbaggen som så träget besöker klockorna. I diktens slut vidgas snabbt mikroperspektivet till det globala miljöhot som vi i dag upplever så starkt. Långt tidigare hade Martinson skrivit om de ringande blålockorna – då utan ringare – och deras värld:

”Den mindre blålockan ringer på ängsmon vid sidan av den större. Lågt intrasslad i markens torra strån av gulnad vildhalm ringer den i bugande ställning. Men den större blålockan ringer blåviolett hög och rak högt över dalgräsens vackert skimrande berlocker. Hög ohörbar klang dallrar ur blålocksskinnet. Naturligtvis ringer de inte, men varför inte låta dem ringa då de ändå ringer i folkmun, folkvisa och bilderbok.”

(Ur ”Blomsterkort”, *Det enkla och det svåra*, 1939)

Omslagsbilden av *Miarus Campanulae* i en stor blålocka har tagits sommaren 2012 i Mjönäs med utsikt mot Immelns glittrande vattenspegel.
Foto: *Anders Hernbecker*.

Åke Widfeldt

Harry Martinson och etiken

I den postuma samlingen *De tusen dikternas bok* finns en liten innebördsmättad berättelse som säger mycket om Harry Martinson, hans författarskap och etiken. Den texten får bli en ingång till vårt tema:

”I en by där jag levde fanns en bonde som jag hatade. Jag hade beslutat att innan jag lämnade byn kasta en sten i hans ansikte. En kväll såg jag honom köra hem från arbetet. Jag stod inne mellan några träd och han såg mig inte. Men plötsligt höll han in hästen och stannade den kracklande arbetsvagnen.

Han satt länge alldeles stilla. Och efterhand gick det upp för mig att han lyssnade till själva aftonens tystnad omkring sig; till den frid som kan höras bara av den ensamma människan. Då smög jag mig bort.”
(*De tusen dikternas bok*, 2004, s 141)

Vid årshögtiden den 5 maj 2012 i Jämsböghöj höll professor emeritus och f.d. rektor vid Lunds universitet Göran Bexell en mycket uppskattad föreläsning om Harry Martinsons originella och djuplodande etik. Doris presenterar här en bearbetad version av föreläsningsmanuskriptet.

Rubriken över berättelsen är *Försonande rymd*. Även denne förhatlige bonde lyssnade i sin ensamhet till aftonens tystnad och blev därmed en människa och inte bara ett hatobjekt och då kunde textens jag inte kasta stenen. Det var som om en försonande rymd sänkte sig över situationen och huvudpersonerna och tog udden av hatet och hämnden.

Men berättelsen säger mer. Det finns en föreställning om Martinson som en ibland litet menlös sommardiktare som skrev vackert om blommor, insekter och kor som vid kvällsdags går till sjön och dricker vatten. Jag vill med många läsare distansera mig klart från sådana felläsningar. Ibland kunde han säkert skriva för att det skulle bli vackert och smeka läsarna medhårs – och vem skulle inte vilja det, om man kunde – men denna försonande hållning är som en enda stor vädjan till författaren själv och till läsarna att ta till sig den livssyn som dikterna utsäger. LiKan under trädet talar till sin författare.

Den korta berättelsen är ingen idyll. Lägg märke till hur hatet kommer till uttryck: jag hade beslutat ... att kasta en sten i hans ansikte... en sten i hans ansikte... i sin konkretion – tänk om detta hade hänt! Författaren ger

hatet uttryck genom berättelsens text och finner dessutom ett språkligt uttryck för en försoningens anda genom att konstruera berättelsen så som han gör. I sin fina analys av *Nässlorna blomma* skriver Staffan Söderblom just detta, att Martinson genom sin fenomenala språkbehandling hittar ett sätt att bearbeta de tärande minnena (Staffan Söderblom, *Harry Martinson*, 1994, 2002).

Det är en oerhörd självövertvinne och hantering av alla minnen i kroppen och själen av barndomen, vreden och sorgen över moderns svek, slitet hos bönderna. Till det förunderliga med Harry Martinson och hans diktning hör att han, som hade en så hård uppväxt med för det mesta obarmhärtig behandling, ändå i dikt och till synes ofta även liv kunde uppehålla och förmedla en sådan mjuk, försonlig och bejakande hållning till tillvaron och de människor han mötte. Det blev ingen cynisk etik. Men hans liv är fullt av flykter, frihetsförsök, sjukdom, kriser i författarskapet och så kom elakheterna vid nobelpriset, den slutliga avtyningen och karakterin, när han likt Vilhelm Moberg och Hjalmar Gullberg inte orkade mer. Hans dikt är fylld av mörka sidor som är den fond mot vilken det andra avtecknar sig.

Det finns en tredje och etiskt belysande iakttagelse på grund av berättelsen: det är inte berättarens jag som aktivt beslutar sig för att inte kasta stenen; det står i varje fall inget om att han valde att inte göra det. Det var något som drabbade honom, en upplevelse som, tror jag, i sig inneslöt en moralisk tydning av situationen: "... efterhand gick det upp för mig att han lyssnade till själva aftonens tystnad..."

Det är en klassisk etisk fråga om det egna subjektiva valet eller andra faktorer ytterst ska anses avgöra vad som är en moraliskt rätt handling och hur den enskilde handlar. I en tid då individen och det egna valet står i centrum är det värt att lägga märke till att vår författare hör till dem som insett att viktiga etiska fenomen som glädje och sorg, hat och kärlek och barmhärtighet inte bara eller kanske inte alls är något jag väljer aktivt. De kommer snarare till mig som en insikt, en spontan upplevelse eller känsla. Tilliten kan spontant erfaras som något gott; det är inte jag som tilldelar egenskapen att vara moraliskt god. Det är inte jag som först beslutar att jag ska vara glad över glädjen, att glädjen är god eller ska infinna sig. Martinson skriver:

"Glädjen kommer nästan alltid av sig själv.
Plötsligt står den på trappstenen
sällsam som första klara dagen efter månadslångt regn."
(Ur *De tusen dikternas bok*, 1986)

"Ingenting jag lockar, allting kommer själv.
Stilla flyter molnen högt på himlens älv."
(Afton, BLM 1933, juni, jfr Georg Svensson,
Harry Martinson som jag såg honom, 1980, s 19f)

I berättelsen lägger vi *för det fjärde* märke till att det är naturen som är berättelsens plats; en skog, en väg och han stod mellan träden, aftonens tystnad som han lyssnade till, något bara den ensamma människan kan göra. Berättelsen och tydningen kommer till honom i den ramen och det är naturligtvis ingen tillfällighet hos Martinson: naturen och särskilt sommaren var en ständig läkedom för honom. Naturen är människans räddning, morgonsolen som går upp är alltid mer än kärlek, mer än hat och sorg; den är sanningen bortom alla fakta och hennes livgivande går genom världen

Även om jag pressar den korta berättelsen kan jag *för det femte* få fram att alternativet mellan att kasta stenen och att låta bli kan läsas som en situation, där ett förståelsen av Martinsons etik fundamentalt alternativ står på spel: mellan det nerbrytande och det uppbyggande, mellan den iskalla mekanikens ödslighet och den sköna blomsterängens livstydning, mellan död och liv. Så här heter det 1947:

”Människan leker liksom universum två lekar, uppbyggandets och nedbrytandets, men universum eller kosmos behärskar genom sina lagar lekens regler på ett långt fullständigare sätt än vad mänskan någonsin kan tänkas kunna.”

(*Den kosmiska frågan*, BLM nr 1 1947, s 19)

Ofta sägs att människan kommit bort från Livet självt, livet med stort L; det är tesen hos Johan Wrede i den inspirerande avhandlingen *Sången om Aniaras studier i Harry Martinsons tankevärld* att Martinson byggt sitt epos kring temat att mänskligheten avlägsnat sig från ”Livet självt” (1965, s 134). Aniaras rymdskepp rusar ut i kalla rymder och de sköna Dorisdalar man själv förott lever bara som minnen; nedbrytandet har segrat i människans värld. I *Försonande rymd* är det dock en annan rymd än den iskallt döda som segrar.

Inåtrymderna: livssyn, religion

Nu har den korta berättelsen fått introducera. Jag ska ge några fördjupningar och fler perspektiv på temat Martinsons diktning och etiken, men det är ingen regelrätt etisk analys; då hade krävts mycket mer tid och arbete, även med det rent litterära. Det är inte heller någon prövning av påverkan eller eventuella förändringar i Martinsons dikt och tankevärld.

Etiken är i kulturer och hos individer vanligen inbäddad i övertygelser, som är större än själva moralen; det kan vara t ex en humanism, en religiös eller kulturell tradition. Låt oss kalla det etikens landskap. Ur strikt etisk synpunkt är detta på gott och ont. Landskapet kan förstärka en god moral men också inspirera till sådant som kan bedömas som moraliskt orätt och ont. Världens stora religioner har globalt sett en enorm moralisk betydelse, men de kan inspirera till krig och terrorism likaväl som till barmhärtiga handlingar och rättvisa.

Harry Martinson var inte hemmahörig i en speciell religiös tradition, även om han ibland lutade åt buddhismen. Han var emot både materialism och en dogmatisk och snäv religion, allt elände som följt i religionens spår. Han hade hemma i Blekinge fått ta del av en del kristen tradition och dogmerna stod som så ofta i vägen för tron, men han hade också mött personer med en stilla och äkta fromhet, som gjorde intryck på honom. Han säger så här 1973 till vännen och prästen i Storkyrkan i Stockholm, Arne Forsberg:

”Jag har för stor respekt för Gud för att jag skulle förkasta någon trosriktning. Jag tror på honom men jag är inte kristen. Jag kan överhuvudtaget inte ansluta mig till någon konfession.”

(Arne Forsberg, *Spång till evighet. Så minns jag Harry Martinson*, 1993, s 22)

Han hade en djup känsla för att tillvaron har osedda dimensioner och att det finns en helhet av materiellt och andligt. Han hade vad som kallats en kosmisk livskänsla och skriver 1933 till Sven Stolpe att det behövs en väckelse, inte en religiös eller materialistisk, utan en kosmisk syntes, en enhet av kropp och ande (*Poetiska törnbuskar i mängd. Brev 1929-49*, 2004, s. 146). I en intervju 1957 säger Martinson:

”Min religion är inte hinsides. Den är här och nu. Religion är för mig samklang med kosmos, så att jag upplever en klarhet och handlar ur en klarhet och en övertygelse om kärlek och rättfärdighet.”

(Elly Jannes, *Stor ömhet mot allt skapat*, i *Kring Aniara*, 1989, s 83).

Det är förundran inför tillvarons enorma komplexitet och snillrikhet, gåtan, öppenheten som är det typiska, just förundran är ett nyckelord. Gåtan är större än tvivlet och tron. Det jag vill framhålla är att det finns en uppfattning om att tillvaron har osedda, okända, hemlighetsfulla dimensioner som vi inte helt känner eller kan uttrycka direkt med språket. Det är en kombination av naturvetenskaplig insikt långt utöver den vanliga och en förundrans hållning. Kanske är det vad några skulle kalla mystik, men inte i den slarviga mening som ett fattigt vardagsspråk känner som konstigheter, oklarheter eller mirakel.

Den märkliga dikten ”Försänkt som i en dröm men ändå vaken” i *Dorierna*, skildrar hur diktens jag blir mindre och mindre i intets riktning, en resa inspirerad av insikter i den atomära världen till de innersta dimensionerna, till ett tredje land bortom döden och livet, sorgen och glädjen:

”Tvärt kan jag ej beskriva vad jag såg
av sällsamheter men det följer sedan
när vanan att berätta övat sig
för andra vanor än vad livet bjuder,
och andra ting än dem som kallas dödens.
Ty fastän bortom allt jag känt
var detta inte döden
och fastän inom allt jag känt
var detta inte livet.”
(*Doriderna*, 1980, sid. 53)

Och i *Vagnen* finns fyra i detta avseende centrala rader om en inre rymd:

”Föd mig inåt, inåt ifrån världen.
Föd mig inåt ned till djupa hav.
I din inre rymd finns hjärtats stjärna
föd mig inåt, hän från tid och grav.”
(*Till Isagel*, i *Vagnen*, 1960)

Men vilken betydelse har detta för vårt tema om Martinson och etiken? Den kosmiska livskänslan, de osedda och oerhörda dimensionerna, gåtan, ger en inramning också åt etiken och inspirerar den, ger den motivering och bakgrund. Martinson skriver att avsikten med hans litterära arbete skulle vara att ”jag i min livssyn alltid håller i sikte de självklara källorna” (*Naturen, samhället och dikten*, i *Avsikter*, 1945, s 147), som finns oberoende av människan. En sådan bakgrund och förankring av etiken förhindrar som jag ser det att etiken blir en hård regeletik eller rationalistisk konsekvensetik. Den har ett fokus på människan som handlande och ansvarig person med utgångspunkt i en inre övertygelse om kärlek och rättfärdighet, men det är långt ifrån bara människan som är dess bakgrund och inspiration. Tvärtom, ”de självklara källorna” formar etikens landskap.

En djup vördnad och förundran inför naturen och människorna och därmed en medkänsla med det levande är en konsekvens. Ingenting ska tas för självklart, inte solljuset eller värdena, och för den som likt Martinson varit nära döden är det än tydligare. När jag hade formulerat detta fann jag ett bra belägg i artikeln i samlingen *Avsikter*, där Martinson skriver:

”Nu om aldrig förr är vi i behov av en etik som kunde uppstå direkt ur kosmisk gripenhet och förundran, en etik bottnande i en livssyn som alltid håller i sikte de självklara källorna, de bärande och universella, de som finnas där oberoende av människan och som inte människan skapat. En sådan etik skulle om den i tid hade varit levande verklighet i vår värld ha kunnat rädda världen och mänskligheten från oändligt mycket av allt den fått genomlida.”
(*Naturen, samhället och dikten*, i *Avsikter*, 1945, s 146)

I den kinesiska visheten, i buddhism och taoism, liksom i evangeliernas barmhärtighet, fann han själsfränder, en kosmisk och nära fromhet, glädje, skydd av det obestämda, det veka livet, en förankring som ger etiken berggrund och rymd, som förhindrar – som han säger - ytlighetens bländverk och materialismens snäva nyttotänkande men också leder till rättfärdighet och ansvar. Denna livssyn ger etiken grund och inspiration och drar upp riktlinjerna för dess innehåll.

Etiken och estetiken hör ihop

Martinson tillhör dem som har den ingalunda självklara uppfattningen att det finns ett nära och nödvändigt samband mellan etik och estetik. Estetiken ger etiken form och färg, skrudar och gör levande t ex det värde vi kallar människovärdet. Om man hävdar att människan har ett värde för sig och i sig, har man också, menar Martinson, menat att värdet ska visas och konstitueras i kulturen och det sker genom det konstnärliga gestaltandet. Också de estetiska värdena blir mer givande och segrande om de uttrycker de etiska (*Kring Aniara. Dikter, essäer, betraktelser och programförklaringar av Harry Martinson. Intervjuer och samtal med Harry Martinson. Fem kritiker om Aniara.* 1989, s 63).

Barmhärtigheten groer på livets grunder

Martinson söker en det goda livets etik. Mot en mörk bakgrund av lidande och nerbrytande tar denna etik fasta på de konstruktiva inslag som också finns i den mänskliga tillvaron och som inbjuder människans sinne att inte ge upp, inte ge efter för sorgen och vreden utan låta en etik som svarar mot det konstruktiva och livsbejakande vara styrande. Naturen är en kraftkälla och inspiration. Naturen och Livet har sina egna lagar som människan har att inse och leva efter. På typiskt sätt kan Martinson hämta stöd för sin etik från blomsterängan, där melankolierna går under bland tusen rastlösa solglimtar, som likväl aldrig segrar. (*Ur de tusen dikternas bok*, 1986, i *De tusen dikternas bok* 2004, s 178) Med insikt i vemodet och dödens närvaro är det att stödja sin tolkning på allt det som ligger i linje med de tusen solglimtarna.

I en central och tolkningsgivande dikt i Aniara har Martinson en strof, ovanlig till form, ordval och innehåll. Strofen var den mest citerade i recensionerna av Aniara. Det är lätt att instämma med Johan Wrede, som menar att detta är en av de ”mest centrala stroforna i Aniara” och dessutom präglad av religiös vokabulär (Johan Wrede, *Sången om Aniara*, 1965, s 134). Den utsäger med stor tydlighet vad som inte är och vad som är den goda etikens grogrund:

Stjärnhimlens eviga mysterium
och den celesta mekanikens under
är lag men inte evangelium.
Barmhärtigheten groer på livets grunder
(*Aniara*, 1956, sång 102)

Här är det orden evangelium, barmhärtigheten och livet som ingår i samma innehållssfär och som ställs mot lag och mekanik och t o m mot stjärnhimlens mysterium. Bakom Martinsons användning av begreppen lag och evangelium ligger luthersk tradition. Lagen står för krav och moral, som tvingar och tynger människan men inte ger liv. Den celesta mekanikens under och t o m stjärnhimlens eviga mysterium sägs vara bara lag; det är en hisnande parallell. Den goda etiken finner inget stöd där, där är ödslighet, tomhet, mekanik. ”Lagen dödar” heter det i luthersk tradition. Evangelium är däremot att människan blir gjord fri och finner en inspirerande grund för etiken utan att behöva prestera något själv, lika litet som hon får blomsterängen att slå ut. Evangelium ingjuter kärlek i människans hjärta, ger liv, förändrar henne och låter goda gärningar spontant komma fram utan tanke på något särskilt. Utan de lagar som främjar Naturen och Livet och utan kärlek och medkänsla finns ingen grogrund för en barmhärtighet.

I Aniarasviten står strofen centralt och förhindrar en tolkning som beträffande människans belägenhet är totalt destruktiv. Eftersom det finns också små inslag av liv och barmhärtighet och goda minnen i Aniara är det litet förenklat att tolka diktverket som helt dominerat av död, lag och undergång, även om rymdskeppet är på väg mot sin undergång. Det finns i dikten inslag av längtansfylld och alltför sen insikt, men huvudriktningen är att människan i bokstavlig mening har utplånat sig själv och kommit bort från den barmhärtiga livshållning som kan gro bara på livets grunder. Aniara präglas av lagen. Den är, säger Martinson, ”en grym dikt. Den ger lagen inte evangeliet. När det gått så långt för mänskligheten som Aniara, då kan vi inte få evangeliet gratis. Vi kan bara återfå det genom att bättra oss.” (Elly Jannes, *Stor ömbet mot allt skapat*, i *Kring Aniara*, s 82).

Likväl har Elly Jannes gjort en fin iakttagelse, när hon menar att det i Aniara också finns ”så mycken leklust, så mycken glädje åt ord och rim, så mycken ömhet” och medkänsla och kärlek till dem som inte slutar att tro och hoppas, ”till hela den blommande jorden med doft av bröd och timjan, rop av gök och glim över sommarvatten” (Elly Jannes, *Stor ömbet mot allt skapat*, s 83). Detta genomgående tema hos Martinson är en motröst, en protest och ett alternativ som gör att den förödande undergången blir desto mer fylld av ångest. Man kan till och med vända på perspektivet och med Johan Wrede mena att det kanske viktigaste ärendet för Aniaras diktare var – inte att skildra vägen till undergång – utan ”att predika Naturens och Livets evangelium” (Johan Wrede, *Sången om Aniara*, 1965, s 134) som framträder desto tydligare genom att kontrasteras mot undergångsvisionen.

Den livshållning och etik som groer på livets grunder och leder till barmhärtighet var ingen självklarhet för Martinson. Han skriver 1935 i brev till Tor Bonnier med en klarsynt självsyn om en oro som en gång ska döda honom. Hans liv och dikt har en sådan mörk bakgrund av sorg, vrede, oro och flykt, men har – som jag framhållit – en enastående förmåga att ta vara på och fästa ett livsmod vid de konstruktiva inslagen i tillvaron (jfr Georg Svensson, *Harry Martinson som jag såg honom*, s 107 ff). Men dua-

lismen, det dubbelbottnade, är en möjlighet och bakgrund, annars skulle Martinson vara bara en idyllens diktare. Det finns på något förunderligt vis alltid en underton av glädje, barmhärtighet, ljus och sol, i hans diktning, inte banalt och förskönande utan så att diktaren ser sorgen, döden och vemodet i ögonen utan att förlora sitt livsmod. Följande strof är typisk i frågan om ljus och mörker, glädje och sorg:

Varje djup sorg har en förlorad glädje till föremål.
Tappa inte bort denna riktning.
Låt inte sorgen glömma sitt ärende.
Sorgen är den djupaste ära som glädjen kan få.
(*Sorg och glädje, i Vagnen*)

Den goda balansen. Ungefärlighet och klarsyn.

I brev till Hans Larsson 1938 skriver Martinson att människan behöver ha vad han kallar ett etiskt mått, det är ett "ungefärlighetens balanssinne" (*Poetiska törnbuskar i mängd. Brev 1929-49, 2004 s 232*) då man är samvetsgrann och ungefärlig, inte rätlinjig, kategorisk och dogmatisk utan ungefärlig och söker det litet vaga, mellansvävande – detta är ganska originellt och karakteristiskt för Martinson. Människor behöver utveckla en ungefärlighetens konst och mått, inte först plikt och rätlinjighet:

"Men detta etiska mått är som ett ögonmått, det har ingen metergradering. Konsten att handskas med ett sådant etiskt mått är och förblir ingenting annat än att vara samvetsgrant ungefärlig."

(*Poetiska törnbuskar i mängd. Brev 1929-49, 2004, s 133,*
till Hans Larsson i Lund)

Det är en välkomponerad formulering: att vara samvetsgrant ungefärlig. Det är att vara dels noggrann i samvetet, dels ungefärlig med hänsyn till de yttre omständigheterna. Samvetet har en viktig funktion hos Martinson. Det behöver tränas, inte avrubbas, och bli minst lika skickligt som förnuftet. Med samvete följer också en uppövad skuld och ett ansvarstagande; sådana begrepp förekommer ganska flitigt hos Martinson.

Det är en och samma konsekventa hållning som jag talat om tidigare, utgående från förundran, vördnad och gåtan. Livet har en balans och helhet, en jämviktsförmåga, och människan ska försöka förverkliga en sådan balanskonst i sitt liv. Begreppet gyro tycker Martinson om; livet är fullt av gyrala anordningar och etiken ska också vara ett uttryck för detta.

Etikens allmängiltighet

Martinson skriver inte för en viss kultur, religion eller grupp utan har en för många etiker typisk strävan efter allmängiltighet. En etik ska vara hållbar för alla. Det är en icke-särskiljande och djupt mänsklig etik utöver gränser mellan religioner och kulturer. I motsats till civilisationers och

samhällens flyktiga sanningar har dikten samband med något mänskligt och allmängiltigt.

Martinson pläderar för ett stort ansvar för alla grymheter och för fram en ”en ny form av lagiskhet, som på sitt sätt vore absolut och som gällde som en absolut global hederskodex för världen”. (*Kring Aniara*, s 75). I *Det enkla och det svåra*, 1939, sägs t o m att lyrikern behöver formulera en codex ethicus, en etik som är just allmängiltig. I sin avhandling *Den andra enkelheten*, 1992, har Johan Lundberg framhållit att Martinson liksom flera av fyrtiotalisterna sökte formulera en ”tidlös och allmängiltig sanning om människan och hennes relation till omvärlden”, en position där det är möjligt att skilja det goda från det onda (Johan Lundberg, s 60). Det heter hos Martinson att ”vår värld är och förblir en värld av möjligheter, friheter och ansvar”, men grunddragen i de mänskliga villkoren förbliver: ”Det är vårt öde och vår glädje”, men de yttre villkoren kan och bör förändras i grunden. (*Stjärnsången*, i *Kring Aniara*, s 18f)

LiKan är något obestämd i sin moral men likväl allmängiltig. I taoismen sökte man inte sanningen eller meningen. Varför skulle man det? Solen lyste ju på ens arm, floderna rann och skogarna grönskade; man utgick från att sanningen finns och att visheten skulle sökas; det är en allmängiltighet med grund i det skenbart självklara.

Samtidsaktuella etikfrågor

Det finns litteraturkritiker som kräver att en författare ska ta politisk ställning, helst till vänster, i samtida samhällsfrågor. Det har drabbat Tomas Tranströmer och Harry Martinson, båda nobelpristagare. Diktsamlingen *Vagnen* 1960 fick inte genast bara beröm utan också negativ kritik. Överhuvud kunde Martinsons kritik av t ex bilismen och teknikens utveckling uppfattas som bakåtsträvan och romantiserad dåtid. Georg Svensson har uttryckt förhållandet på ett sätt som jag gärna instämmer i. Martinson ville inte delta i alla möjliga proteströrelser och ville undvika konfrontationer, men han var ”på ett djupare plan en protestant, en varnare och miss-tröstare som ingen annan i vår moderna litteratur, därtill före alla andra när det gällde att urskilja de onda tendenserna i utvecklingen.” (Georg Svensson, *Harry Martinson som jag såg honom*, 1980, s 97). Han var bland de främsta att med sin civilisationskritik inse vart en icke human teknik kunde föra mänskligheten.

Att Martinson mer än de flesta in i själen kände samtidens orätrådighet framgår till exempel av att hans skrivande inte fungerade under vissa perioder. 1933 skriver han: ”Tidens elände trycker mig som en mara och det är väl frågan om jag ens uthärdar att leva längre i denna till omåttlighet stupida tidsålder.” (*Poetiska törnbuskar i mängd. Brev 1929-49*, 2004, s 133, till Hans Larsson i Lund.) ”På två månader har jag av vanmakt inte kunnat skriva en enda rad.” (s 133)

Det finns förvisso uttryck för teknikens goda sidor, men mest uppehåller

sig författaren vid riskerna för samhället och människorna, som dras med i teknikens fart, mekanik och ytlighet. Det leder till själlöshet; vi söker inte längre djupare och tystare inom oss själva (*Tekniken och själen*, i *Kring Aniara*, s 60). För att återvända till förundran menar Martinson 1944, att det är som om den moderna människan blivit så förblindad av teknikens landvinningar att hon förlorat sin häpenhet inför allt det som är givet av naturen och universum och därmed en levande andakt inför tillvaros oerhördhet (*Vår är vår häpenhet*, i *Kring Aniara*, 1989, s 30).

Hastigheten och effektivitet tycks vara en tidens starka uttryck. Fartdåren på sin motorcykel eller i den snabba motorbåten är uttryck för detta. Människans frihet är att hon väljer sin egen rytm och besinnar sig. Ja, så tänker Harry när han en vacker sommardag i sakta mak rör sin familj i en eka, och den djupaste glädjen är att familjen känner sig tillfreds med den blygsamma fart som ekan gör (*Sommarbrev*, i *Kring Aniara*, s 52f).

Hans civilisationskritik utgick från en genuin känsla för naturen och vad människan bäst behöver. Människan behöver enkelhet, inte en naiv och för komplikationer lättledd sådan, utan "den andra enkelheten", som är erfaren, mogen och väsentlighetstörstande (*Svärmare och barkrank*, s 47f, jfr Johan Lundberg, *Den andra enkelheten*, s 16. Hos Lundberg behandlas Martinsons dialog med samtiden).

Att Martinson inte höll på med att i sin dikt kritisera politik och samhälle är uttryck för ett medvetet poetiskt och etiskt program. I polemiken mot Viktor Svanbergs kritik menade han att dikten ska ge livet en dimension som politiken aldrig kan ge. Nyttan är nog bra, men fantasilivet ska inte vara underställd nyttan. Det estetiska är viktigare för dikten än det sociala och just därigenom fyller den en etisk uppgift att formulera och värna själva människovärdet, skriver Martinson i september 1945. Dikten är det främsta motmedlet, inte i icke-intellektuell mening och med bara känsla utan med kombinationen av vetenskap, intuition och känsla.

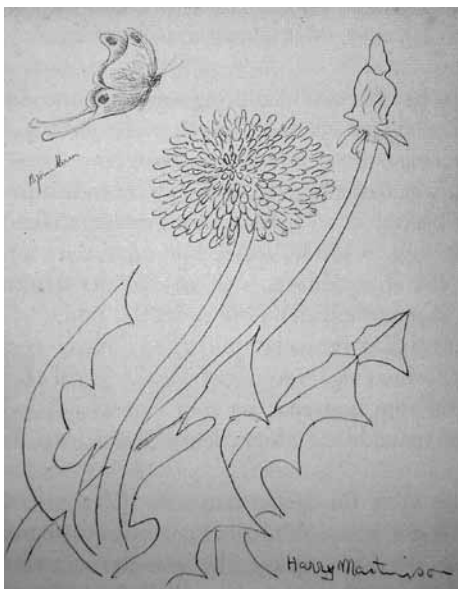
Slutligen, det har varit berikande och fyllt av upptäckter och igenkännanden att få presentera en liten del av det rika ämnet Martinson och etiken. Det är lätt att bli påverkad av Harry Martinson och hans författarskap. Han står för en originell och djuplodande etik och ett rikt etiskt landskap. Han var som vi vet en enastående rik begåvning och kunde föräna naturvetenskap, dikt och filosofi, religion och civilisationskritik, men han förhöll sig alltid sakligt fri från vad han en gång kallade akademiska piruetter.

Han bar på ett sprängfyllt erfarenhetsmaterial. Han ville bli filosof och det var han i viss mening men ingen teoribyggar. Jag tror ändå, som jag delvis har visat, att det hela hänger ihop; det finns en profil och grunder i en livssyn som också innesluter en etik. Denne gudarnas gunstling var naturligtvis först och främst en språkets mästare, fri från konstlade vändningar.

Göran Bexell

Professor Mats Rydén, som medverkade på Komperškulla slåtteräng under årets Nässelgrossa, berättar här om en av Harry Martinsons favoritväxter.

Maskrosens släckta lampa

Det äldsta kända svenska namnet på maskrosen är *prästkrona*. Det är, liksom den engelska motsvarigheten *priest's crown*, av medeltida ursprung: "I then tiidhen er helsasamt ath ätha [...] Oxa köth [...] och nätzle, lybbe-stykke, presthekroner och purlöök" (medeltida läkebok).

Namnet syftar på det efter fröspidningen kala blomfästet, som har liknats vid en munks rakade huvud (tonsur). Ett annat tidigt namn på maskrosen är *munkhuvud*.

I dikten "Sfären av fjun" (i *Georgianska studier*, 1954) uppmärksammar Martinson detta kala blomfäste, som i dikten blir till "den släckta lampan".

Maskrosens lyskraft brann ut.
Nu väntar dess fjunklot i vindstillan
att den lätta kupan av vindull
skall lyftas av från den släckta lampan.

Maskrosteckningar av Martinson inkluderar ofta det kala blomfästet.

Mats Rydén

Anm. "Sfären av fjun" finns också publicerad i *Vildbuketten*, Svalans lyrikklubb, Bonniers 1965.

Martinson-succé i Stockholms stadsbibliotek

Harry Martinsons månad på Stockholms stadsbibliotek fick en flygande start lördagen den 31 mars. Besökarna kunde först ta del av en fin liten utställning med bl.a. Anna Riwkins välkända bilder av den unge Harry och exempel på fattigvårdens beslut i Jämshög. Det behövdes många extra stolar, när publiken bänkade sig i den magnifika Rotundan, Gunnar Asplunds kupol. Mer än tvåhundra personer hade kommit till denna tystnadens sal, som för en gångs skull var full av ljud. Jag tror att många njöt av den magnifika inramningen, när Aniara skulle gestaltas under kupoler som var kongeniala för vår diktares rymdäventyr.

Bibliotekarien Susi Holmgren stod tillsammans med Claes Thiel och Lars Holmgren för värdskapet och Eva Martinson hade i hög grad bidragit i planering och förarbete. Den kinesiske översättaren och poeten Maiping Chen presenterade sin tolkning av Aniara. Han betonade, att det egentligen var "mission impossible" inte minst beroende på Martinsons *egna ord*. Med benäget bistånd av Göran Bäckstrand och "godkännande" av experter Göran Malmqvist hade han ändå lyckats. Visst känns det fint, att vår diktare kan nå ut till miljoner kineser!

Huvudnumret var Helge Skoogs och Gunnar Edanders version av Aniara, som snart framförts under 30 år, en remarkabel kulturgärning, som HMS borde belöna på något sätt. Dagens föreställning hade inte ett spår av trött upprepning utan framfördes med känsla och bravur, där ord som excellent, övertygande och kongenialt skulle vara de rätta. Det var premiärstämning och när föreställningen avslutades med "Juninatt" var ännu en succé ett faktum.

Martinsonmånaden fortsatte den 10 april med ett föredrag av författaren och professorn Staffan Söderblom, som 1994 gav ut en bok om Harry Martinsons författarskap. Kvällens ämne "Harry Martinson – Hemlöshetens diktare" hade lockat en stor publik på mer än hundra personer. Liv och dikt hör i allra högsta grad ihop i Martinsons fall. När sockenbarnet skickas från den ena gården till den andra blir det "en exemplarisk inskolning i hemlöshet". Martins mantra "Min far är död och min mor är i Kalifornien" är ett pregnant uttryck för just detta. Barnets upplevelser följs av den unge sjömannens och Martinsons böcker om sjömanslivet blir liksom diktsamlingen *Nomad* förberedelser för den bok, som så småningom mognat fram som *Nässlorna blomma*.

Söderblom beskrev målande hur manuskriptet sades vara nedgrävt och författaren på rymmen. Martinson var extremt utsatt för sitt eget minne och det blev "en unik bok som ingen kan härma". Författaren kommenterar ibland de gestalter han skriver om ett i ett slags dialog, som för in verkligheten i romanens liv. Via naturessäerna och den stora diktsamlingen *Passad* avslutar talaren självklart med *Aniara* och den stora hemlösheten i rymden. När Miman

söndersprängs i den 29:e sången är cirkeln sluten: den hemlöse Martin, den hemlöse luffaren Bolle och den hemlösa mänskligheten.

Göran Bäckstrand, som lett Stockholmsgruppen av Harry Martinson-sällskapet under många år, uppmanade till medlemskap och tackade såväl Staffan Söderblom som Stockholms stadsbibliotek för de lyckade arrangemangen. Båda Harry Martinsons döttrar, Harriet och Eva, fanns på plats.

Ingemar Sallnäs

Exilkubansk konstnär och författare inspirerad av Harry Martinson

ABF Stockholm inbjöd i samarbete med bl.a. vårt sällskap till ett samtal mellan Theodor Kallifatides och Enrique Martinez Celaya under rubriken ”Exil, försoning och skapande”. Kerstin Brunnberg, ordförande i Statens Kulturråd, var moderator. Evenemanget ägde rum 28 augusti och hade samlat ett drygt 50-tal intresserade. Eva Risberg från HM-sällskapet i Stockholm välkomnade oss.

Anknytningen till Harry Martinson stod den internationellt erkände bildkonstnären Celaya för. Han var mycket ung, då hans familj lämnade Kuba för att bosätta sig i Francos Spanien. Livet före Spanien tillhör det han inte har egna minnen av utan det han hört andra i familjen berätta om. I dag är han verksam i USA, där han lämnat en konstprofessur för att helt kunna utöva sitt konstnärskap. Besöket i Sverige gäller framför allt en utställning av hans bildkonst. Han anser sig inspirerad i sitt måleri av Martinson, särskilt ifråga om nomadmotivet, som ju finns både i Martinsons eget liv och speciellt i hans dikning. ”Hans landskap tillhörde mig och genom honom har jag en slags hemkänsla i Sverige.”

Theodor Kallifatides är ju en betydande författare och en suverän användare av det svenska språket. När högerextrema krafter tog över Greklands politik var Sverige ett av få tänkbara länder för exil. Hjalmar Söderbergs ”Den allvarsamma leken” gav honom den första hemkänslan. Kallifatides framhöll att det var en stor förlust att tvingas lämna Grekland och att det alltid finns ”ett före och ett efter landsflykten”. I identiteten finns alltid detta *före* och *efter*. Att skriva på svenska innebar ett slags frihet för Kallifatides. ”Den verkliga innebörden av orden kom i svenska språket och det ledde till frihet.” Ett intressant påpekande var att poesi har mycket hög status i Norden och Ryssland och att svenska språket är mera *hederligt* än det grekiska! Tiden är alltid viktigare än geografien och Kallifatides illustrerade sitt påstående med att han skrivit om Ovidius i ett Stockholmslandskap.

Rubriken *Exil, försoning och skapande* svarade väl mot innehållet och bidrog till att vidga publikens vyer.

Lördagen den 1 september var det vernissage på Andersson/Sandströms nya utställningslokal i Stockholm. Det var Enrique Martinez Celaya som fått den ärofulla rollen som förste utställare. Exil och

främlingskap gick lätt att läsa in redan i entrén, där en skulptur mötte föreställande en stapplande pojke med kryckor och tung packning. Den skulpturen var skapad i anslutning till 50-årsminnet av CIA:s ”Operation Peter Pan”, då 14 000 kubanska barn skickades ensamma till USA.

Det går att läsa in kopplingar både till Celayas liv i exil och till den rotlöshet sockenbarnet, sjömannen och luffaren Harry Martinson så ofta fick uppleva. För oss Martinsonälskare känns det både märkligt och fantastiskt att Celaya, som numera är baserad i Miami, känner så stor närhet till svensk natur genom dikter som *vår* författare skapat och hur den kan återfinnas i hans tavlor.

Sammantaget blev de två evenemangen en påminnelse om det tvång som oftast ligger bakom en exil men också om de möjligheter som kan leda till stort konstnärskap i ord och bild, då olika identiteter kan bära frukt.

Ingemar Sallnäs

Det Martinsonska författaräktenskapet

Lördagen den 6 oktober 2012 bjöd på strålande solsken när professor Ebba Witt-Brattström talade inför en närmast fylld Beskowsal på ABF i Stockholm.

Det Martinsonska författaräktenskapet är inte bara av privat utan framförallt av litterärt intresse menade Ebba Witt-Brattström som visade hur de diskuterat och påverkat varandras texter.

De kom från utanförskap båda. Moa, syndikalist och anarkist, ”skrev från de förstummades läger” och Harry med sina många uppbrott och sitt sökande, de kom båda att möta varandras texter i olika tidningar. En dag möttes de och därefter kom Harry att knacka på den blå dörren på torpet i Ösmo.

”Vi drabbade samman med våra ödens hela bredd” skrev Harry Martinson efter författarkongressen i Moskva 1934, samma kongress som bl a ledde till att de båda senare kom att gå åt olika håll efter elva år av samliv och samarbete.

Författaräktenskapet var mycket produktivt och Witt-Brattström menar att deras böcker talar med varandra: *Nässlorna blommar* från 1935 talar med *Mor gifter sig* och *Vägen ut* (1936) talar med *Kyrkbröllop* och *Kungens rosor* (1938 – 1939).

Tidens frågor var feminismen och sexualdriften och den nya tiden. Och så diskuterade man bl a den nya poetiken och hur man skulle skriva. Moa och Harry delade med sig av sina texter, rättade och förbättrade.

Moa hade sin krets kring *Arbetaren* och *Tidevarvet* och gruppen i Fogelstad där hon gått i skola och funnit inspiration och stöd av Elisabet Tham och Honorine och Carin Hermelin. Harry och Moa hade där en del av sin vänkrets. Torpet i Ösmo var en annan.

Ebba Witt-Brattström avslutade med dikten ”Barnet” ur *Aniara*.

Lena Havland-Erlandson

Aniara – Kleerups musik väcker minnen och ger inspiration

Många blev nyfikna på cd-skivan med musiken ur Aniara-föreställningen på Stockholms stadsteater när SVT sände en dokumentär, "Kleerups Aniara" pingsten 2012. Porträttet av kompositören Andreas Kleerup fängslade även dem som inte sett föreställningen. För oss som känner till Aniara och Martinson, kan den bli en större upplevelse än för de flesta andra.

Första gången jag läste Aniara i sin helhet var i samband med en helt annan tonsättning (Carl-Axel Dominique 1997). Martinsons text hade en rent fysisk påverkan, det kändes som om håren reste sig eller som om jag var på väg att få feber när jag läste vissa partier. Jag får liknande upplevelser av vissa spår på den nu aktuella skivan. Det kan naturligtvis bero på att jag kopplar Kleerups musik både till Martinsons ursprungstext och till den föreställning som Stockholms stadsteater bjöd på hösten 2010.

Aniara, regisserad av Lars Rudolfsson, hade premiär på Stockholms Stadsteater hösten 2010 och sålde ut alla 40 föreställningarna. Helen Sjöholm, Claire Wikholm, Dan Ekborg, Helge Skoog och Sven Wollter hade bärande roller. Musiken består både av stråkinstrument och av elektroniska klanger. Det senare är ju idag i högsta grad vardagsmat och det är

inte någon ”svår” elektronisk musik som Kleerup har skrivit.

När man lyssnar på skivan har man alltså en stor fördel om man är bekant med ursprungsverket. Musiken kan fungera som inspiration till förnyad djupdykning i Aniara, ja, kanske till och med som stämningshöjande bakgrund vid en omläsning. De partier som innehåller korta brottstycken dialog ur pjäsen fungerar kanske bäst som en påminnelse för oss som har sett föreställningen.

Men självklart finns det också spår som står helt för sig själva musikaliskt. Helen Sjöholm sjunger överjordiskt vackert och med stark känsla i rollen som den blinda poetissan. Det fruktansvärda innehållet – kärnvapenkrig – i det hon sjunger ger mig den ovan beskrivna ”Martinsonfebern” tillbaka.

Aniara är ett samarbete mellan musikproducenten och artisten Andreas Kleerup och musikern Carl Bagge. Den senare är medkompositör och stråkararrangör. Albumet innehåller sång av Helen Sjöholm, instrumental musik av Andreas Kleerup och Carl Bagge samt monologer framförda av Sven Wollter, Claire Wickholm, Dan Ekborg och Helge Skoog.

CD:n innehåller följande spår:

- 1) Nödgir
- 2) Yurg
- 3) Så vände Vinden INTRO - med Helen Sjöholm
- 4) Så Vände Vinden - med Helen Sjöholm
- 5) Glas
- 6) Miman - med Claire Wickholm
- 7) Rosornas Gud - med Helen Sjöholm
- 8) Kärlekskult
- 9) Miman är Död
- 10) Högkomiker Sandon - med Dan Ekborg
- 11) All Strid Om Himlen - med Helen Sjöholm
- 12) Drömidå
- 13) Rymdmatrosen - med Sven Wollter
- 14) Nödsignal
- 15) Check In
- 16) Hur Svårt att Tro - med Helen Sjöholm
(Kör: Steve Kratz, Albin Flinkas, Eva Rexed och Lena Nilsson)
- 17) Jag såg Ljus - med Helen Sjöholm och Helge Skoog
- 18) Så Vände Vinden (inspelad i Allhelgonakyrkan)
med Helen Sjöholm, Kleerup och Carl Bagge

Ingemar Lönnbom

Harry Martinson-sällskapet inbjuder till Årshögtid

3 - 5 maj 2013 i Stockholm

Vår ambitiösa Stockholmsgrupp har börjat förbereda nästa årshögtid, men alla detaljer är ännu inte klara.

Här följer ett preliminärt program med tider och platser:

Fredagen den 3 maj kl. 18.30 – 21.00

Välkomsträff med möjlighet att äta och dricka och avnjuta enklare program.

Plats: Kulturhuset, Café Panorama

Lördagen den 4 maj

8.30 – 11.30

Årsmötesförhandlingar och föreläsningar

Plats: ABF, Sveavägen 41

12.00 – 13.00

Helge Skoogs och Gunnar Edanders Aniara-föreställning, sopplunch

Plats: Klara Soppsteater, Stadsteatern

13.30 – 16.30

Föreläsningar och utdelning av Klockrikestipendiet

(En av föreläsarna är Augustprisvinnaren Tomas Bannerhed)

Plats: ABF, Sveavägen 41

19.30

Festmiddag. Plats meddelas senare

Söndagen den 5 maj

10.00

Presentation av Svenska Akademien av Odd Zschiedrich

Plats: Börssalen, Börshuset

11.30

Guidning av Nobelmuseets utställning om Tomas Tranströmer.

12.00-13.00

Lunch på Nobelmuseet

13.00-15.00

Vi går på Nobelmuseet i egen takt.

Du som vill vara ute i god tid har nu möjlighet att boka övernattnig (det finns t ex gott om relativt billiga vandrarhem i Stockholm) och resa. Ett detaljerat program med anmälningsblankett kommer att finnas på vår hemsida www.har-rymartinson.org i början av 2013. Det kommer också att sändas ut med vanlig post i slutet av mars 2013.

Varmt välkomna till Stockholm!

På vår hemsida www.harrymartinson.org publiceras varje månad en Martinsonstext med kommentar under rubriken Månaden Martinson. Ansvarig för detta populära inslag i hemsidan är vår förre sekreterare Rune Liljenrud. Kontakta honom, runeliljenrud@hotmail.com, tel. 0703-444483, om du skulle vilja medverka. Vi återger här delar av Månadens Martinson för oktober 2012 som lämnats in av Gunilla Aldén, Olofström.

Månadens Martinson oktober 2012

Harry Martinson medverkade i många antologier. Ibland kunde det vara beställningsarbeten, som behandlade författarens syn på sina egna verk. I *Diktaren om dikten 27 poeter kommenterar egna dikter* (utg. 1952) tilltalar mig den livsfilosofi, som Martinson menar att denna dikt uttrycker.

Höstsyrsan

*Trots att dimman knappt vill lyfta
sig ur höstens knäckta säv
dröjer syrsan med att snyfta
om förgänglighetens väv.*

*Aldrig hon ditt sinne skrämmer,
ökar ej förgängelsen.
Med en glöd som ej förstämmer
sönderfaller sommaren.*

Den dikten håller jag på själv, den uttrycker min livsfilosofi: man ska inte försöka skrika högre än ohjälpligheten. Det finns en sund fatalism som varje människa bör försöka lära sig. I mina bästa stunder har jag den livshållningen.

Ibland kunde den mångordige Harry Martinson vara mycket kortfattad, som här i brevet till BMF:s (Bokhandelsmedhjälparnas) tidskrift:

Saltsjöbaden d. 29 nov 1933

Ärade Redaktör!

Härmed en liten kort sak till "B. M. F."

Om bokfloden eller så orkade jag inte skriva. Den är så stor i år att det vore lättare skriva om Amazonfloden.

Hjärtlig hälsning
Eder mycket Förbundne
Harry Martinson

Gunilla Aldén

Samtal om naturen inledde Harry Martinson-sällskapets årshögtid 2012 i Jämshög

Harry Martinson-sällskapets årshögtid 2012 inleddes på fredagskvällen den 4 maj med att Bengt Bejmar välkomnade till Författarmuseet i Jämshög, där Harry Martinsons och Sven Edvin Saljes liv och diktning rikt speglas.

Författaren Staffan Börjesson, som år 2011 tilldelades Gerard Bonniers essäpris ”för en essäkonst som låter de precisa naturiakttagelserna berikas och intensifieras genom överraskande associationer till musik och litteratur”, samtalade med ornitologen och lingvisten Lennart Nilsson om bl a fjärilar i Harry Martinsons naturtexter. Programrubriken hämtades från titeln till Staffan Börjessons bok från år 2010 ”*Ingen kan sitta som en grönsnabbvinge: om fjärilar, Nabokov och musik*”. Lennart Nilsson har bl a arbetat som redaktör för de ornitologiska tidskrifterna *Vår Fågelvärld* och *Anser*. Samtalets tema ”*Ingen kan sitta som en grönsnabbvinge*” finns i Harry Martinsons bildspråk:

*En vaknad fjärlil prövar pudervingen. / En timme går då
ingen slända dör. / Du går i sällskap med den lätta vinden /
och söker ingenting men finner tingen / på deras vackra dag
då de likt kvinnor / i dofter svepta kam och spegel för.
(Ur *Tuvor*, 1973)*

Lennart Nilssons och Staffan Börjessons fångslande samtal förde djupt in i Harry Martinsons naturskildringar genom flera citat, bl a ur *Utsikt från en grästuva*, *Tuvor*, *Natur*, *Gräsen i Thule* och *Nomad*. Programmet mynnade ut i *epifani* och ett avslutande citat från poeten och professorn i retorik vid University of California-Berkeley, Leonard Nathan (1924–2007), tolkade den solennitet som denna upptakt skapade till Harry Martinson-sällskapets årshögtid 2012:

”Där är den, *Wilsonia citrina* – är den verkligen citronfärgad? Jag tittar och tittar på den. Här har skett en underbar sammanstrålning – av fågelns frihet och min beslutsamhet. Detta är epifani, om nu något sådant existerar. Jag är en lycklig – nej extatisk människa. Även när fågeln flyger sin väg. Som den gör nu, med mina välgångsönskningar.” (Ur *Diary of a Left-handed Birdwatcher*, 1996).

Som avslutning på årshögtidens inledande programkväll visades Peter

Pehrzanders bildspel *"Martinson i dikt och bild - Ett försök att illustrera Harry Martinsons naturlyrik"*.

Harry Martinson-priset 2012

På lördagen den 5 maj fortsatte Harry Martinson-sällskapets årshögtid med utdelning av Harry Martinson-priset 2012 till *Föreningen Vetenskap och Folkbildning (VoF)*, vars ordförande fil dr Martin Rundkvist höll sin prisföreläsning "Harry Martinson, vetenskapen och folkbildningen", som publicerats in extenso på Sällskapets blogg.

I sitt tal till pristagaren *Föreningen Vetenskap och Folkbildning* påminde Harry Martinson-sällskapets ordförande Åke Widfeldt om att Harry Martinson ju älskade skolan och beskrev den i *Nässlorna blomma som* "... en ljusvärldens kontroll över hålor, den spanande ugglan, kunskapens alltid försökande fågel, som jagade gråhetens råttor och skyddade släktet från digerdöden Dumhet". Och Harry Martinson fortsatte under sitt liv att hylla den jakt på kunskap som vetenskapen bedriver. I en betraktelse i Dagens Nyheter skriver han att vetenskapens väg är människans med "sin envishet, sin tankes oro, sin ihärdighet, sin tillkämpade lidelsefrihet och sin kombinationsförmåga". Samtidigt fanns det hela tiden hos Harry Martinson en annan sida, poesins värld, där ett ord som "stämning" blev centralt. Men hur förena vetenskapens kyla med stämningens värme? I "Sång till kristallfågeln" (*Ergo* nr 15, 1947) skildrar han detta dilemma:

*Var finns den rena tanke
som inte själv förfryser?
Var finns den oberördhet
som värmer och belyser?*

De här två frågorna borde nog dagens vetenskapsmän ständigt ställa sig, påminde ordföranden Åke Widfeldt.

Nomadiska verk och det öppna arkivet

Forskarassistent Jon Viklund, Uppsala universitet talade vid Harry Martinson-sällskapets årshögtid om att Harry Martinson publicerade dikter i olika sammanhang, ändrade dikter, också andra texter och fortsatte att ändra även sedan en bok utkommit av trycket. Denna process är intressant att följa, men detta förutsätter att arkiven är öppna för studier och analyser av "nomadiska verk".

Jon Viklund har i *Sammlaren*, 2008 en artikel om "Modernism i rörelse - Harry Martinson och den poetiska processen". Den handlar om "textens instabilitet". Texterna är ett slags processer, snarare än färdiga produkter. Den dikt vi läser har kanske föregångare, har förändrats och kanske bytt mening. Möjligen vore det en uppgift för Sällskapet att lyfta fram och

redovisa Harry Martinsons dikter som *processer*, publicera manuskript och olika processer av samma dikt.

Alltidhultsstipendiat om inspiration från Harry Martinson

Efter Harry Martinson-sällskapets årsmöte under ordförandeskap av Disa Lundgren, som är Sällskapets representant i kommitté för Alltidhultsstipendier, bjöd Alltidhultsstipendiaten och fotografen Mikael Gustafsson på ett bildspel med bilder från boken "Upplev Sveriges historia", som han gjort tillsammans med historikern Dick Harrison. Mikael Gustafsson berättade om hur Harry Martinson inspirerat honom och gav flera belysande citat från Harry Martinsons diktning.

Harry Martinson och etiken

Etikprofessor em. Göran Bexells föredrag vid Harry Martinson-sällskapets årshögtid på Jämshögs folkhögskola, Harry Martinson och etiken, "*Barmhärtigheten gror på livets grunder*," inleddes med att han läste Harry Martinsons dikt *Försonande rymd* och gjorde en djuplodande diktanalys.

En bearbetad version av Bexells manuskript finns att läsa på annan plats i detta nummer av Doris. Jag nöjer mig därför med ett par kommentarer.

Göran Bexell talade bl a om "Den goda balansen" och berörde *Gyro*, som nu utkommit i ny upplaga, och utgör Harry Martinson-sällskapets årsbok 2012. Gyrokompassen hade en stor beundrare i Martinson:

Den själ som vore att önska sig
genomdrages ständigt av en ström.
Där bor tyngdpunkt och gyro,
där bor allt som i en pulserande mussla,
en genomgång för syre och friskhet.
Oceanen kommer dit och växlar ständigt vatten i rena rum.
(Harry Martinson: Ur *De tusen dikternas bok*, 2004)

Professor em Göran Bexell avslutade sin föreläsning med att konstatera, att etikens samband med en vidare livssyn gör Harry Martinsons etik mycket välmotiverad och den går in i ett mönster. Förundran är där en bas och det är en etik med djup respekt för den enskilda människan och naturen, för de etiska fenomenen, för vaghet i god mening, illusionsfrihet och eftertänksamhet. "*Barmhärtigheten gror på livets grunder*."

Rune Liljenrud

HM-sällskapets majdagar 2012

Utflykter

Det var en afton i början maj. Inga klockor ringde.

5 maj 2012 och jag tänker på Betty. Det är hon som för 108 år sedan väntar barn. Om några dar är det 100 år sen Strindberg somnade in i sitt hem i Stockholm och sen följdes till graven av 60 000 personer. Stockholms klockor dånade: Från Marias mjältsjuka diskant till Storkyrkans och Tyskans basar. Lördagskväll i Blekinge och Jämshögs kyrka har fått munkavel, en byggnadsställning om halsen. Bedövande tystnad kring Lunds stifts folkhögskola.

Men se där, reseledare, buss och minst två dussin resenärer. Sällskapets räntmästare, Johnny ”Cash” Karlsson, är reseledare och kvällens kåsör. Målet är Humletorkan i Näsrum, byggd av Torsten Paulins far under andra världskriget för att förse trakten och dess bryggerier med den för ölet viktiga ingrediensen humlehonkottar. Flinka flickors arbete fick vi höra om från källan direkt: Två bonddöttrar, varav den ena blev lärare och den andra operasångare.

Och nu vet vi vad självägande bonde vill säga. Systrarna berättade att avlöningen deras gick rakt ner i pappas ficka. Inte ett öre fick de behålla. Så var det att vara bondbarn. Dönabergapojkar fem underhöll med stränginstrument, folkmusik och även egen musik och text. Banjomusiken fick Donald Fransson att hoppa upp och berätta om sin egen banjosamling. Kvällens clou var utan tvekan hur en av pojkarna Däne hittat gamla manuskript i sitt hus. I en trossbotten återfanns nämligen Martin Olofssons broders efterlämnade verk. Sant eller inte. Jo, orden och ådran kunde nog anses samstämda.

Musik, litteratur och konst på väggarna i Humletorkan. Hur var det då med kokkonsten? Här var det blekingekvinnor som tillagat rätterna med kärlek och burit fram dem med självklar stolthet. Däne liksom åskan, bröder, men utan en angenäm måltid hade det blivit ganska magert, och utan Johnnys interfolierande mellanspel tomt och inte så innehållsrikt.

Så är det 6 maj och söndag. Återigen bussfärd från folkhögskolan och nu är det Ingemar Lönnbom och Olle Melin som är färdledare. Vi får klart för oss att de verkliga kungarna i stadens marina historia var skeppsarkitekterna Chapman och Ehrenswärd, stadsplaneraren Dahlberg och arkitekten Tessin. En elit för att skapa en ny huvudstad. Dessa fantastiska män som med tankens kraft och ord och bild på papper skapat så mycket. Vilken ingenjörskonst i detta lilla land i norra Europa.

Besöket på Repslagarebanan och Varvshistoriska föreningen imponerade och skrämde. Har vi levat i ett sådant slaveri för bara 100 år sedan, men vilken förändring. Just det. Tack vare uppfinnarsnillena!

Olle Melins ordföräd skulle få en korsordsmakare att gråta av glädje. Stag och vant, märs och fock, lock och pock och Reperbahn därtill. Jag storknade, snappade luft och smög ut till Polhemsdocka, Wasa skjul, patermosterverk, och världens längsta träbyggnad, 300 meter världsarv och önskade mig upp på en gåsarygg för att få en bild av helheten. Precis som Nils Holgersson som liksom vi besökte gubben Rosenbom utanför Amiralitetskyrkan.

Lekamlig spis bjöds i Officersmässens vackra och välbevarade lokaler. Lunch i Oscar II:s sal och kaffe i salong en trappa ner med marinofficer prins Bertils foto. Inte heller illa i fångasernen på Stumholmen, där vi fick se det rum där Harry Martinson tillbringat tio dagar. Med hans bakgrund ett tämligen komfortabelt och icke oskönt ställe.

Dagsprogrammet ska avslutas i Hoglands park. Vi får bekanta oss med Hasselbergs skulptur Grodan och Gunnar Nilssons Blekingeflicka. Som utsprungen ur en dikt kommer Johnny ropande: ”En stork kom inflygande över oss” just när Olle berättade om skeppsbyggarns 19 barn! Vad intet öga sett och intet öra hört, nog har ornitologen sett och hört.

Ordförande Åke Widfeldt samlar oss vid Blekingeflickan och berättar

Harriet och Eva Martinson vid Blekingeflickan. (Foto: Ingemar Lönnbom)

om pingstaften 1960, då konstverket skulle avtäckas och HM hålla invigningstalet. Familjen var med, fru Ingrid i grön hatt och döttrarna Eva och Harriet. Nu, 6 maj 2012 stiger barndomsvännen Lena Havland-Erlandson fram och uppmanar systerarna att berätta om händelsen. Jo, nu ska vi få höra. Med vårens vind från havet flyger en mås (ingen stork den här gången) in över Hoglands park och siktar in sig på grönhättan för att avfira sitt artilleri, pladask, slask! Otroligt hur verkligheten kan träffa dikten ibland!

Den 15-årige Harry Martinson lämnar 1919 Karlskrona med tåg och enkel biljett. Ensam i kupén känner han tomheten och övergivenheten. Ingen mig äger, jag äger ingen, blir som en skenornas Tintomarasång. Tomheten säger han, tar så stor plats, att han undrar om det fanns någon plats kvar för honom.

Vi lämnar staden, där Camilla Odhnoff varit landshövding, några i sällskapet gjort sin militärtjänst och många av oss sett Marinmuseum som inte var med på programmet denna gång.

Rut Lönnell

Vistelsestipendium Nebbeboda skola sommaren 2013

Olofströms kommun utlyser nu ett vistelsestipendium för den som önskar tillbringa en tid i Nebbeboda skola. Stipendiet vänder sig till alla verksamma inom olika konstnärliga områden, såsom litteratur, musik, bildkonst, film, teater, dans m.m.

• **Utövare som arbetar i Harry Martinsons eller Sven Edvin Saljes anda får företräde. Sista ansökningsdag är den 31 januari 2013.** Ansök med personlig presentation i skrift samt önskemål om tidpunkt för vistelsen. Plats kan ordnas med kortare varsel om lärobo-staden är ledig.

Nebbeboda skola är en av de skolbyggnader där Harry Martinson fick sin folkskoleundervisning. Det var där han undervisades av den legendariske läraren Karl Johan Staaf.

• **Ansökan skickas till**

Kultur och Fritid, Att: Elisabeth Jonsson, Box 301, 293 24 Olofström.

För mer information kontakta

Elisabeth Jonsson på Kultur och Fritidskontoret i Olofström.

E-post: elisabeth.jonsson@olofstrom.se

Telefon: 0454-936 04.

Eller besök kommunens hemsida www.olofstrom.se

Ytterligare information kan lämnas av Disa Lundgren, som representerar Harry Martinson-sällskapet i arbetsgruppen för vistelsestipendiet:

dg.lundgren@telia.com, tel. 044-120054; 0720-481110.

Harry Martinson-sällskapet, styrelse och suppleanter 2012 - 2013

Styrelse:

Bengt Bejmar
Finkvägen 3, 293 72 JÄMSHÖG
Tel. 0454 464 53, bengt.bejmar@oktv.se

Paulina Helgeson
Rosengatan 1, 413 10 GÖTEBORG
Mobil 0703 14 40 13, paulina.h@telia.com

Johnny Karlsson (rättmästare)
Pressareg. 29, 293 39 OLOFSTRÖM (b)
Holje Bok, Box 14, 293 21 OLOFSTRÖM (a)
Tel. 0454 915 42 (a), 402 89 (b)
Mobil 0705 62 76 39, info@holjebok.se

Rune Liljenrud
Allbogatan 18, 342 30 ALVESTA
Tel. 0472 715 25, Mobil 070 34 44 483
runeliljenrud@hotmail.com

Ingemar Lönnbom (sekreterare, webbredaktör)
Östra Strandg. 7 A, 371 38 KARLSKRONA
Tel. 0455 103 92; Mobil 0708 31 03 92
lonnbom@hotmail.com

Eva Risberg
Wärgentinsg. 5 E, 111 29 STOCKHOLM
Tel. 08 641 90 19; Mobil 070 592 99 12
evarisberg04@hotmail.com

Johan Stenström (vice ordförande)
Östervångsvägen 9, 224 60 LUND
Tel. 046 12 68 12, johan.stenstrom@litt.lu.se

Semir Susic
Multrågatan 10, 162 55 VÄLLINGBY
Tel. 076 25 26 763, semir.susic@astorforlag.se

Åke Widfeldt (ordförande)
Trestegsvägen 8, 514 31 TRANEMO
Tel. 0325 707 32; Mobil 0706 65 16 87
ake.widfeldt@telia.com

Styrelsesuppleanter:

Monika Adamson Lindqvist
Ekholmsstranden 44, 371 37 KARLSKRONA
Tel. 0455 810 48, Mobil 0709 98 10 48
monikaadamsonlindqvist@gmail.com

Martin Bagge
Lilla Risåsgatan 25, 413 04 GÖTEBORG
Tel. 031 13 07 94; Mobil 0736 78 78 27
martin.bagge@comhem.se

Stefan Edman
Almvägen 10, 459 31 LJUNGSKILE
Tel. 0522 222 27; Mobil 0708 16 31 08
st.edman@telia.com

Patrik Hammarstrand
Storgatan 31, 352 31 VÄXJÖ
Tel. 073 600 31 42, patrik.1972@live.se

Lena Havland-Erlandson
Odengatan 34, 113 51 STOCKHOLM
Tel. 08 612 15 73, Mobil 0708 12 15 73
lena.havland@spray.se

Elisabeth Jonsson
Jägaregatan 5, 293 39 OLOFSTRÖM
Tel. 0454 936 04
elisabeth.jonsson@olofstrom.se

Johan Lundberg
Lillhersby. 26 B, 191 45 SOLLENTUNA
Tel. 08 35 85 96, johan.lundberg@axess.se

Disa Lundgren
Mäster Jörgensg. 6 C, 291 53 KRISTIANSTAD
Tel. 044 12 00 54, Fax 044 10 96 80
dg.lundgren@telia.com

Maurits Rehn
Marietorp svägen 30, 293 72 JÄMSHÖG
Tel. 0454 923 11
maurits.rehn@jamshog.org

Doris

är Harry Martinson-sällskapets medlemstidskrift.
Utkommer två gånger om året, vår och höst.

Bidrag sänds till:

Åke Widfeldt, Trestegsvägen 8, 514 31 Tranemo

E-post: ake.widfeldt@telia.com Tel. 0325-70732

Redaktör för detta nummer: Åke Widfeldt.

Doris produceras hos Pernillas Grafiska i Blekinge AB i Mörrum.

Kansli:

HARRY MARTINSON-SÄLLSKAPET

c/o Jämshögs folkhögskola, Kulltorpsvägen 2, 293 72 Jämshög

Tel. 0454-463 40. Fax 0454-492 41

E-post: info@jamshog.org

Bankgiro 5662-5890

Hemsida: www.harrymartinson.org

HARRY MARTINSON-SÄLLSKAPETS STOCKHOLMSGRUPP

Kontaktpersoner:

Eva Risberg

E-post: evarisberg04@hotmail.com

Tel. 08-6419019; 070-5929912

Semir Susic

E-post: semir.susic@astorforlag.se Tel. 076-252 67 63

Lena Havland-Erlandson

E-post: lena.havland@spray.se Tel. 0708-121573; 08-6121573

Göran Bäckstrand

E-post: goran.backstrand@sobernet.nu

Tel. 08-766 40 05; 073/441 25 86

Martinsonöversättningar - ett aktuellt ämne

Harry Martinson är nu översatt till minst 30 språk och nya tillkommer nästan varje år. En del av detta Dorisnummer ägnas därför åt konsten att översätta Martinson.

Först inleder *Göran Bäckstrand* med några aktuella notiser om vad som är på gång och sedan fortsätter han med några glimtar från den nya Aniaraöversättningens lansering i Kina med Maiping Chen och den blivande nobelpristagaren Mo Yan i huvudrollerna.

Även i Vietnam har en ny Aniaraöversättning presenterats. Delaktig i översättningsprojektet har *Tobias Theander* varit och han berättar om det spännande arbete som ligger bakom satsningen att överföra Aniaras ibland mycket komplicerade sånger till ett så exotiskt språk som vietnamesiska.

Både den kinesiska och den vietnamesiska översättningen var föremål för diskussion vid det seminarium som hölls i Nebbeboda skola den 25 juni som en del av kulturveckan Näselfrossa. *Ingemar Lönnbom* rapporterar avslutningsvis från "Nebbeboda akademi" som vi kallade seminariet.

Harry Martinson på andra språk

Aniara finns idag översatt till världsspråken – utom till spanska. Efter att ha lärt känna Francisco Uriz i början av 2000-talet antog jag att han skulle gripa sig an Aniara. Han översatte ett antal sånger, ungefär en tredjedel men ville inte fullfölja projektet.

Han publicerade över åren enstaka dikter i Spanien och så småningom gav han också ut en omfattande och mycket representativ antologi *Entre luz y oscuridad*, som blivit mycket uppskattad. Vi har över åren ofta återkommit till hur viktigt det är att också ge Aniara en spansk språkdräkt. Uriz har nyligen meddelat mig att under 2012 kommer *Carmen Montes Cano* från Granada att börja arbeta med Aniara.

Philippe Bouquet, välkänd översättare till franska, kommer under 2013 att publicera en antologi av Martinsons dikter (ung. 100) på förlaget Cénomane i Le Mans.

Carl-Otto von Sydow utgick i sitt stora bibliografiska arbete från att del I skulle följas av en del II, i vilken inte minst översättningar skulle finnas som en särskilt viktig avdelning. Vid hans död konstaterade hans kollegor på Carolina att materialet rörande översättningar var så ofullständigt att det inte kunde avslutas. Därför inriktade sig Xtina Wootz på att avsluta de mindre avsnitten: Intervjuer, Referat och Uttalanden, sammanlagt har det blivit ett hundratal sidor. Del II finns nu i manus med ett färggrant omslag och kommer att tryckas i början av nästa år. Översikterna rörande det vida ämnet översättningar kommer Carolina att senare göra tillgängliga digitalt för allmän tillgång på Internet.

Göran Bäckstrand

Aniara i Kina

Fr. v. Mo Yan, Maiping Chen, Harriet Martinson. Foto: Göran Bäckstrand

I ett resebrev från Shanghai, som publicerats på sällskapets hemsida, har jag berättat om hur väl Shanghai Century Literature Publishing Co arrangerade presentationen av Aniara på kinesiska på Fudanuniversitetet, där den blivande nobelpristagaren Mo Yan bland andra hade en framträdande plats.

Förutom inslag i olika nyhetsprogram i TV och radio samt en direkt-sänd två timmars diskussion i en lokal radiostation uppmärksammades Aniara i ett tiotal tidningar med omfattande artiklar och bilduppslag. Maiping Chen har nyligen lämnat mig information att den bästa webben för bokälskare ger Aniara ett mycket högt betyg. Översättningen har förutsättningar att få en bred publik, då den använder de förenklade skrivtecknen, inte klassisk mandarin. Akademiledamoten Göran Malmquist ger arbetet sina högsta lovord.

Under arbetet med *Chickweed Wintergreen*, den av Robin Fulton över-satta engelska antologin av Martinsons starkaste lyrik, framhöll både Kjell Espmark och Staffan Söderblom det särskilda värdet i att kvalificerade översättare har ett eget författarskap som grund. Det är av naturliga skäl mindre känt och viktigt att här framhålla att Maiping Chen också är en författare med många publicerade verk på kinesiska.

Under många år har jag i samband med Nobelföreläsningarna i Börssalen överlämnat Aniara i översättning till de senaste utvalda pristagarna. Mo Yan är nog under senare tid den förste pristagaren som redan är väl förtrogen med Martinson och särskilt med Aniara. Han uttrycker också sin uppskattning av verket i baksidestexten till den kinesiska översättningen!

Göran Bäckstrand

(Läs mer av Göran Bäckstrand om Mo Yan och Aniara här: <https://sites.google.com/site/harrymartinson00/Home/martinson-i-kina-och-vietnam>)

Aniara på vietnamesiska

I maj i år kom Aniara ut på vietnamesiska. Aniara har nu blivit det av Harry Martinsons verk som översatts till flest språk, närmare bestämt 16 stycken, och runt hälften av dessa översättningar har faktiskt gjorts under 2000-talet. Tanken på en vietnamesisk version väcktes år 2010 då det Hanoibaserade förlaget East-West Cultural Centre i samarbete med Styrbjörn Gustafsson på det svenska bokförlaget Tranan gav ut en volym med verk av samtliga svenska nobelpristagare.

Till översättare valde EWCC Hoàng Hùng, en i Saigon bosatt poet som tidigare översatt en rad europeiska poeter, bl.a. Lorca, Apollinaire och Pasternak. Svenska hör dock inte till de språk som Hùng behärskar, utan man bildade en svensk arbetsgrupp. Undertecknad snickrade ihop en första översättning till (högst knagglig) vietnamesiska samt beskrev i förekommande fall stilistiska särdrag hos de olika sångerna. Efterhand som Hùng skickade sina mer utarbetade versioner granskades dessa av mig och Mimmi Diêu Hường Bergström. Redaktör för hela projektet var poeten Erik Bergqvist, och pengar sköts till av Statens Kulturråd och Svenska Akademien.

Aniara är ju till helt övervägande del skriven i jambisk rytm, närmast på en sorts blankvers, vilkens jämna gungande bidrar till att ge texten dess speciella, lugnt sakliga karaktär. Hùng valde dock att inte översätta till bunden vers, då det skulle gå ut över den lexikaliska troheten. Nå, så tycks man ha tänkt vid en del andra översättningar också, t.ex. vid dem till franska, tjuvasjiska och japanska. De cirka femton sånger som inte är jambiska bryter skarpt av mot sin omgivning i Martinsons original, och även i Hùng's översättning är rytmiken i dessa sånger tydligt annorlunda. – Rim, som Martinson använt sig av ganska flitigt, är mindre vanligt förekommande i den vietnamesiska versionen.

Martinsons många nybildade ord var naturligtvis en utmaning. En del är bildade av vanliga latinska och grekiska ordstammar. Vietnamesiskans motsvarighet är att bilda ord av klassiskt kinesiska stammar, och i den stilen har Aniara försetts med bl.a. *thực quang* (*ljusätare*) för *fotofag* och *thoại câu* (*pratklot*) för *fonoglob*. Även ord som *Miền Túy Thiên Tinh* (*sömn drogsälva*) för *dormifid* (av franska *dormir* och *sylphide*) är bildade på likartat sätt. Andra, som Martinson hittat på mer fritt, får heta ungefär likadant som på svenska: *Gopta học* för *goptalära*. Bland personerna har bara kärleksprästinna Libidel fått sitt namn förändrat – hon heter *Dục Nuông* (*passionsfröken*, med högravande klassiskt ordval). Orsaken är väl att namnet ska låta bra i det lyriska paradnumret Libidella. Och nej – den

vietnamesiska texten går inte att sjunga till melodin Isabella. Men vacker är den!

Daisi Doodys rymdslang har blivit fullständigt omarbetad av Hùng. Här förstår jag ingenting av vietnamesiskan, och det är väl knappast meningen heller. Vietnamesiska läsare lockas säkert till associationer.

En utmaning var också de specifikt nordiska företeelser som förekommer här och var. Den finska stämningen i *Sången om Karelen*, uppbyggd genom både metrik och ordval, är naturligtvis omöjlig att förmedla till en vietnamesisk läsekrets som inte vet något närmare om Finland. Sången blev nog så trolsk ändå även på vietnamesiska, med blänkande sjöar och skogsfåglar.

I sång 7 frisas midsommarnatt, ett associationsrikt ord för en svensk läsare, och då dansar man tills solen rinner upp (som i folkvisan). Här skapar den vietnamesiska texten en ålderdomlig atmosfär genom att kalla midsommaren för *Hà chí*, ett ord taget ur bondepraktikan, och solens uppgång för *lò dặng* (gammalt ord). Och när folket dansar timme efter timme så är de på vietnamesiska vakna till *nằm canh* (femte nattvåken, ett ålderdomligt uttryck för gryningen).

I sång 80 serveras den vietnamesiske läsaren en bild som är lik, men samtidigt helt olik, originalets *Sval leker sommarvinden / i lättrörda vallmoklutar*. Översättningen betyder *En sval sommarvind leker / i fladdrande skört av vallmo*. Bondmorans vardagshuckle har här blivit till skörten på en finklädd vietnamesiskas knälånga sidentunika.

Sammanfattningsvis har den vietnamesiska Aniara, såvitt jag kan bedöma, fått med det allra mesta av allt det mångbottnade och det vackra i originalet. Men det har krävts en hel del förklarande och brevväxlande. Jag tror nog att en ensam entusiast, gediget tvåspråkig, om någon sådan funnits till hands, hade kunnat åstadkomma en djärvare översättning, mindre bokstavstrogen men kanske mer i originalets anda.

Kristianstad i oktober 2012
Tobias Theander

Översättaren ska vara som en slav!

Citatet i rubriken är från Maiping Chen, och det kan tyckas drastiskt, särskilt som det kommer från denne vänlige man som var en av de kvalificerade gästerna vid översättarseminariet i Nebbeboda skola den 25 juni 2012. Han och de övriga föreläsarna lyckades fångas genom stor bredd – och det visade sig också att många översättare inte följer rådet, utan tvärtom tar sig stora friheter. Ett och annat förtjust fniss över mindre lyckade översättningar blev det också.

Vi som var med kommer inte att glömma denna måndag – och det beror inte på att vädret snarare signalerade höst än övergång till högsommar. Till Harry Martinsons gamla skola kom några av de personer i hela världen som är bäst lämpade för att beskriva njutningen och vandan i att översätta denne formuleringsförfarne författare.

Rubriken för dagens övningar var ”Över stock och sten i översättandets snårskog” med den lite skämtsamma underrubriken ”Nebbeboda akademi” – en akademi som samlade 24 personer. Det hela formade sig till ett seminarium med överraskande många aspekter på översättandets konst.

Seminarieret inleddes av sällskapetets ordförande, Åke Widfeldt, som konstaterade att Harry Martinson-verk nu finns översatta till åtminstone 30 språk. Han citerade också Philippe Bouquet, 2004: ”Få människor utanför Sverige har hört talas om HM. Han är själv delvis ansvarig för detta, eftersom han skriver så bra att han är mycket svår att översätta. Många av hans beundrare och potentiella översättare har troligen känt att de inte skulle kunna göra honom rättvisa på sitt eget språk”.

Situationen i dag är väsentligt bättre, konstaterade Åke Widfeldt. Nya översättningar av Anjara har bidragit liksom diktantologierna av Lars Nordström och Robin Fulton. Översättningarna befäster och utvidgar Harry Martinsons plats i världslitteraturen.

Först i raden av intressanta föredragshållare kom Dorotea Liebel, förläggare och filosofie doktor bosatt i Umeå. Hon resonerade från en tysk-svensk utgångspunkt kring Martinsons nybildningar av ord under rubriken ”Dagsljusglädje och bokstavsångest”. Hon uttryckte väldigt njutningen i att läsa dessa ord som sällan eller aldrig finns i lexikon och vandan när de ska översättas till ett annat språk, även om det är ett som ligger så nära svenskan som tyskan. Hennes föredrag vara bara det första i

Från Maiping Chen, Dorothea Liebel, Brita Green, Ann-Marie Vinde. (Foto: Ingemar Lönnbom)

en rad som för oss som inte är översättare till professionen gav ny kunskap om hur komplext detta arbete i själva verket är.

Brita Green, York, känd Martinsonforskare med doktorsgrad, kunde auktoritativt jämföra olika översättningar till engelska. Rubriken var "Att måla med ord – kan man översätta målningar?". Här fick vi bland mycket annat veta att även sådana saker som själva versens meter kan ställa till det i översättningen – att en speciell typ av vers för människor i ett annat språkområde kan vara så starkt förknippad med ett innehåll eller en stil, att detta så att säga "kontaminerar" den översatta texten. Det kan alltså vara skäl att överväga att i översättningen ändra meter för att undvika den typen av undermedveten association hos läsaren! Brita Green redovisade också en del talande statistik som visar hur medvetet och kreativt Martinson använde sammansättningar av ord i sin poesi. Vart tjugonde ord i hans poesi är en nominalsammansättning och av dessa är färre än hälften sådana man hittar i akademiens ordlista.

Ann-Marie Vinde, filosofie doktor och känd bland annat som översättare av Emily Dickinson, jämförde hur översättare till olika språk har tagit sig an Martinsons textutmaningar. När han i "Nässlorna blomma" beskriver hur skolgossen Martin är "konung över tje-ljudet och prins över äng-ljudet" är detta naturligtvis stört omöjligt att översätta annat än med snarlika utmaningar i det egna skriftspråket. I något fall har översättaren helt gett upp och hoppat över stora delar av den episoden. Ann-Marie Vinde visade också en del bilder som närmast övertydligt uppenbarade hur dålig research eller dålig kunskap kan ge dräpliga resultat i form av märkliga bokomslag.

Författaren och poeten Maiping Chen, som har översatt Aniara till mandarin, berättade lågmält och humoristiskt om inte bara Aniara-översättningen utan om sitt liv med Martinson och litteraturen. Han stod alltså för åsikten att översättaren ska vara en slav till författaren och kritiserade också en del översättare som i hans ögon har tagit sig för stora friheter. Men detta är inte entydigt, för som Maiping uttryckte det "som

översättare ska du vara mästare i ditt eget språk”, det vill säga att verkligen använda hela sin kunskap för att också göra översättningen till god litteratur. När det gäller Aniara, gav Maiping Chens framställning oss en påminnelse om att diktverket fortfarande är aktuellt. Den snart 60-åriga diktcykeln har många budskap till dagens kineser, anser översättaren.

Mångåriga styrelseledamoten Göran Bäckstrand gav ett antal exempel på hur olika det kan gå till när en svensk författare översätts. Det finns en mängd olika vägar att få en översättning till stånd. Sällskapets räntmästare

Tobias Theander (Foto: Ingemar Lönnbom)

Johnny Karlsson gav en översikt över de Martinsonöversättningar som finns. Flera av dem var utställda i skolsalen. Johnny Karlsson passade också på att understryka hur viktigt det är att den översatta litteraturen också finns tillgänglig här i Sverige. Ett skäl till att detta är så viktigt är förstas att de som kommer som gäster till vårt land kanske först när de kommer hit blir intresserade av en viss författare.

Läraren och översättaren Tobias Theander, Kristianstad, som haft en avgörande roll i översättningen av Aniara till vietnamesiska visade med sina exempel från den färdiga texten på olika svårigheter att överföra nordiska egenheter till ett tropiskt klimat.

Allan Lundberg, skriftställare, idag 90 år gammal, publicerade 2011 en essä i tidskriften Horisont med titeln ”Aniara översatt”. Han gjorde ett intressant inlägg i egenskap av nestor i Nebbeboda akademi. Stor bredd i kunskap och erfarenheter, alltså. Så blev också den avslutande diskussionen så spännande att man drog över tiden. Arrangemanget genomfördes i samarbete med Folkuniversitetet.

En del av föredragen finns att se på Martinsonsällskapets Youtube-kanal. Sök på Google: Youtube Martinsonvideo så hittar du rätt!

Ingemar Lönnbom